

BOŻENA OLSZEWSKA
UNIwersytet OPOLSKI

Wyobraźnia bez granic, czyli co nowego w literaturze włoskiej

Zofia Ożóg-Winiarskiej, *Włoska literatura dla dzieci i młodzieży w zbliżeniach polskich*, Kielce 2017, ss. 263.

„Wyobraźnia bez granic” wydaje się pojemnym i trafnym skrótem obejmującym obserwowalne we współczesnej literaturze tendencje. Dla przeciętnego odbiorcy włoska literatura dla dzieci kojarzy się głównie z nazwiskami Edmunda Amicisa, Carla Collodiego i ich książek (*Serce*, *Pinokio*), które stały się znakami rozpoznawczymi pisarzy i tekstami kanonicznymi, oraz z nazwiskiem Gianniego Rodariego. Dwaj pierwsi uznani za klasyków tworzyli w XIX wieku, ostatni – współcześnie i to on chyba jest obecnie najpopularniejszym włoskim pisarzem w swoim kraju, jak i w Europie. Dzieci uwielbiają absurdalne opowiadania, zabawne sytuacje (*Bajki przez telefon*, *Niewidzialny Tonio*, *Gelsamino w kraju kłamczucha*, *Historyjki o Alicji, która zawsze wpadała w kłopoty*), których pełno w książkach Rodariego. Rozbudzające wyobraźnię małego czytelnika historyjki o radości poznawanego świata zachwycają bez wyjątku wszystkich. Jego książki wywołują uśmiech, sprawiają, że i dorosły czytelnik potrafi spojrzeć na świat oczami dziecka. Nic dziwnego, że w 1970 roku został uhonorowany prestiżową Nagrodą im. Hansa Christiana Andresena.

Niesłabnącym powodzeniem wśród dzieci cieszy się *Pinokio* Collodiego, poruszająca opowieść o drewnianym pajacu. Świadczą o tym liczne wznawienia oraz ekranizacje i adaptacje teatralne tego utworu. Niestety, do lamusa odchodzi *Serce* Amicisa. A szkoda! Ten kanoniczny utwór – znany starszym pokoleniom – niesie wartości ponadczasowe. *Serce* małego czytelnika żywiej zabije, kiedy zetknie się z dziełem Amicisa, zwłaszcza po zapoznaniu się z opowiadaniem miesięcznymi np. *Mały pisarczyk z Florencji*, *Od Apeninów do Andów*. Być może – po lekturze – niemodne pojęcia (miłość, przyjaźń, odpowiedzialność, odwaga, dobroć) nabiorą właściwego znaczenia. Tym bardziej, że teksty są nadal wznawiane i obecne w kanonie lektur szkolnych. Nie odstają od nich teksty „nowe”, powstałe w XX i XXI stuleciu, o których wiemy znacznie mniej. Ich autorzy pokazują, że w życiu należy ce-

nić – oprócz dobroci, przyjaźni – także wyobraźnię, szlachetność, szczerłość, sztukę.

Współczesna włoska literatura dla dzieci, której rynek wydawniczy w macierzystym kraju ma się bardzo dobrze, wymaga głębszego poznania także u nas. Pojawiają się bowiem nazwiska nowych pisarzy godnych odnotowania, m.in.: Leo Lionni, Roberto Piumini, Bianca Pitzorno, Paolo Statuti, Angela Nanetti, Angelo Petrosino, Silvana Gandolfi, Andrea Molesini, Giovana Zoboli, Sara Boero, którzy nie zawsze znajdują się na półkach naszych księgarń. Niestety w Polsce wciąż można dostrzec niedostatek tłumaczeń z tego języka. Stąd z radością i niemałym entuzjazmem należy odnieść się do propozycji wydawniczej znanej kieleckiej badaczki literatury dziecięcej – Zofii Ożóg-Winiarskiej, która podjęła się trudu przybliżenia polskiemu czytelnikowi współczesnej włoskiej literatury dla dzieci i młodzieży. Książka ta wpisuje się w ważny obszar badawczy literatury dla młodego czytelnika, który jeszcze do niedawna stanowił białą plamę. Po wojnie zajmowała się nią H. Grotowska w artykule *Literatura dla dzieci i młodzieży we Włoszech w latach ostatnich* opublikowanym 1 numerze „Ruchu Pedagogicznego” z 1947/48 roku. Stąd książka Ożóg-Winiarskiej *Włoska literatura dla dzieci i młodzieży w zbliżeniach polskich* jest pozycją potrzebną i długo oczekiwaną. Doskonale wpisuje się ona w rozpoczęty – choć przecież niezamierzony – cykl historycznoliterackich opracowań obcych „małych literatur”, który zainicjowała książka W. Freunda *Współczesna niemiecka literatura dla dzieci i młodzieży* wydana przez INTER NATIONES w Bonn, w 1987. Może dobrym tytułem dla cyklu byłaby nazwa „Obca mała literatura”. Każdy z tomików miałby swój podtytuł: włoska, niemiecka, skandynawska... Warto się chyba nad tym zastanowić, ponieważ obca literatura dla dzieci jest w polskich opracowaniach pomijana. Przełamują ten stan rzeczy drobne artykuły np. Zofii Beszczyńskiej, K. Bujwid-Hugosson, V. Edström, H. Dymel-Trzebiatowskiej, A. Gordziejewkiego, Z. Klingerowej o literaturze irlandzkiej, szwedzkiej, skandynawskiej, angielskiej, czeskiej, łotewskiej, które niestety są rozproszone po czasopiśmie („Guliwer”, „Nowe Książki”, „Pamiętnik Słowiański”) i publikacjach zbiorowych. Niestety nierzadko mają charakter przyczynkowski. Z tym większą uwagą należy przyrzeć się publikacji kieleckiej badaczki. Na plus autorki *Włoskiej literatury dla dzieci ...* zaliczyć należy dobrą znajomość języka włoskiego, możliwość swobodnego czytania tekstów w oryginale, ich ewentualne tłumaczenie (Ożóg-Winiarska przetłumaczyła cztery baśnie Mario Lodięgo – *Chmura, Hiperbomba, Żywa ryba i martwa ryba, Wilk stepowy* publikowane na łamach „Horyzontów”, Bianki Pitzorno *Niewiarygodna historia Lawinii*), a także teksty Paolo Statuti zamieszczone w Aneksie (*Parasol, Zarozumiały grzyb i skromny kwiat, Brzoza i buk, Biała*

koń, *Ostatni raz*). Autorka opracowania sięga po różne odmiany prozy, także poezję, pokazując odmiennosc w sposobie zapisu i postrzegania rzeczywistości przez pisarzy. To, co je łączy to dziecięcy odbiorca, jego emocje i potrzeby, które starają się zaspakajać omawiani przez Ożóg-Winiarską autorzy. Praca *Włoska literatura dla dzieci...* stanowi interesujące opracowanie, polegające na analizie i interpretacji wybranych utworów współczesnych włoskich pisarzy. Struktura pracy, dobór źródeł, metody oraz dobór literatury nie budzą najmniejszych zastrzeżeń. Ten ostatni jest cennym materiałem poznawczym dla innych badaczy.

Tytuł książki został trafnie sformułowany, bowiem w precyzyjny sposób określa jej problematykę. Jest to problematyka stojąca na uboczu współczesnego polskiego literaturoznawstwa, z trudem przebijająca się przez lata za stoju.

Bohaterami książki Ożóg-Winiarskiej – co należy podkreślić – są współcześni włoscy pisarze dla dzieci i młodzieży (Gianni Rodari, Paolo Statuti, Bianca Pitzorno, Angela Nanetti, Guido Quarzo, Pinin Carpi, Mario Lodi, Roberto Piumini, Beatrice Masini) i ich utwory, czyli najnowsza proza i poezja. Autorka opracowania skupia uwagę na biografii twórców, charakterystyce ich twórczości, analizie i interpretacji wybranych utworów, recepcji przekładu a także koncentruje się na zjawiskach ogólnych (trendy w literaturze), nawiązuje do literatury włoskiej i światowej, wprowadzając ujęcia komparatystyczne i przywołując szerokie konteksty: społeczne, kulturowe, filozoficzne, wreszcie psychologiczne, jakże niezbędne w tego typu pracach; przywołuje realia społeczno-polityczne Półwyspu Apenińskiego, co wzbogaca wywód. Oczywiście nie mogło zabraknąć tekstu poświęconego najpopularniejszemu utworowi z literatury dziecięcej – *Pinokiu* Collodiego. Tym razem Ożóg-Winiarska przedmiotem analizy uczyniła ilustracje do tej książki autorstwa Agnieszki Illnicz-Kielkiewicz. To cenne studium wprowadza w obszar badań nad ilustracją w książkach dla dzieci prężnie się rozwijających za sprawą katowickiego zespołu badawczego (Teresy Wilkoń, Katarzyny Tałuż, Ewy Ogłózy, ale też i innych ośrodków (Kraków, Poznań). Nie są one obce i autorce *Włoskiej literatury...*, która ma w swoim dorobku naukowym publikacje o charakterze interdyscyplinarnym, w tym redakcje książek. Szkoda, że w jej obecnym opracowaniu o twórczości Illnicz-Kielkiewicz zabrakło materiału ilustracyjnego w postaci fotografii omawianych rysunków. Jako dydaktyk nie zapomina też o obecności włoskiej literatury dla dzieci i młodzieży w podręcznikach szkolnych. Zagadnieniu temu poświęca jeden z artykułów, przywołując jeszcze teksty z literatury bezprzymiotnikowej „zawłaszczone” przez literaturę dla dzieci. Okiem wytrawnego dydaktyka śledzi teksty literackie i metodyczną oprawę, analizuje pytania i wpisane weń cele.

Książka składa się z 13 rozdziałów, w większości poświęconych innemu twórcy i wybranemu zagadnieniu, czy jednemu utworowi, który poddaje analizie i interpretacji. Skupia się na motywach, toposach, recepcji przekładów, a także na relacjach społecznych i kulturowych dzieła. Wszystkie te rozdziały spaja podmiot-dziecko, jego potrzeby i emocje, sposób odbioru świata, wrażliwość, problematyka egzystencjalna i metafizyczna. Cenne poznawczo są przemycone noty biograficzne, zważywszy na brak opracowań zawierających dane o życiu i twórczości włoskich pisarzy. Cennym uzupełnieniem całości są abstrakty w języku włoskim i języku angielskim oraz wspomniani wcześniej Aneks zawierający przetłumaczone przez autorkę utwory Paola Statutiego.

We wstępie Ożóg-Winiarska precyzyjnie określa problematykę, cele pracy i wprowadza w zagadnienie, odwołując się do kontekstu kulturowego. Stara się też scharakteryzować rodzaj pracy, wskazując na jej antropocentryczny i krytycznoliteracki, a nie podręcznikowy charakter. Ważniejszy jest dla niej szeroki odbiorca, pragmatyzm opracowania, dlatego tak uzasadnia swój wybór:

Prace zamieszczone w tej książce przedstawiają polskiemu czytelnikowi włoską literaturę dla dzieci i młodzieży w takim oświetleniu, aby mogła być ona bardziej zauważalna dla polskich odbiorców, zwłaszcza dla środowiska nauczycieli i uczniów, studentów, badaczy literatury, bibliotekarzy, a także dla rodziców i pracowników związanych z książką dziecięco-młodzieżowa. Pragnąc należy, aby inspirowała także wydawców polskich do przekładów i drukowania. Wszystkich nas, polskich czytelników włoskiej literatury dla dzieci i młodzieży, może urzec jej unikalna estetyka, wrażliwość wobec człowieka i świata, wyobraźnia i kreatywność, a także śmiała awangardowość, która nie zapomina łączności z tradycją¹.

Prezentację włoskiej literatury dla dzieci i młodzieży Ożóg-Winiarska rozpoczyna od spotkania z prozą Gianniego Rodariego, którego książki znane są polskim czytelnikom. Jego utwory spotkać można bowiem nie tylko w księgarniach, bibliotekach ale też na łamach prasy dziecięcej oraz w podręcznikach szkolnych. Tym razem obiektem zainteresowania Autorki stały się rozbudzające wyobraźnię dziecka, sygnowane już w tytule, historyjki (*Historyjki o Alicji, która zawsze wpadała w kłopoty*) z pogranicza jawy i snu, mówiące o radości poznawania świata. W zgrabnym tekście, napisanym z pomysłem i w duchu Rodariego (patrz tytuł artykułu) przywołuje niezwykle przygody niesfornej Alicji, rozpatrując je w istotnych dla piśmiennictwa dziecięcego kategoriach; groteski, komizmu i tragizmu. Odwołuje się do sze-

¹ Z. Ożóg-Winiarska, *Włoska literatura dla dzieci i młodzieży w zbliżeniach polskich*, Kielce 2017, s. 8.

roko pojętej kultury. Te nawiązania, wielokulturowe odsyłacze i konteksty są atutem Autorki, dzięki nim wiele tekstów obejrzanych zostało z nowej interesującej, perspektywy. Spotykamy je w każdym tekście, co prowadzi do wielu ciekawych konstatacji, otwiera na dalsze poszukiwania, czasem staje głównym pomysłem kompozycyjnym tekstu, jak w przypadku artykułu dotyczącego utworów o tym samym tytule *Choinka* dwóch różnych pisarzy – Hansa Christiana Andersena i Paolo Statutiego. Ich porównanie pozwala na wydobycie ich specyfiki na wielu płaszczyznach tekstu. Baśnie duńskiego pisarza jeszcze nieraz pojawią się jako niezbędny kontekst interpretacyjny, pokazując jak wątki się ze sobą splatają, jak mocno literatura europejska jest ze sobą związana i jak wiele twórcy dziecięcy zawdzięczają Andersenowi (Bianca Pitzorno *Niewiarygodna historia Lawinii* i Andersena *Dziewczynka z zapalkami*), ale i innym twórcom: Charlsonowi Dickensowi, Amicisowi. We włoskiej literaturze dla najmłodszych dostrzec można ślady wielkich poprzedników, autorów dawnych, jak i twórców współczesnych: François’a Rabelais’go, Honoriusza Balzaka, Aleksandra Dumasa, Edgara Alana Poego, Roberta Stevensona, Italo Calvino, Jorge Luisa Borgesa, Antoine’a de Saint-Exupery’ego, Umberto Eco. Nie zabrakło i polskich twórców, do których odwołuje się Ożóg-Winiarska (Julian Tuwim, Jan Brzechwa, Wanda Chotomska, Joanna Kulmowa, Jan Twardowski, Jerzy Ficowski, Jan Dobraczyński, Konstanty Ildefons Gałczyński, Franciszek Karpiński, Ludwik Jerzy Kern, Maria Konopnicka, Maria Kownacka, Kornel Makuszyński, Kasper Miaskowski, Czesław Miłosz, Hanna Ożogowska, Janina Porazińska, Wisława Szymborska, Stanisław Grabowski, Liliana Bardijewska, Krystyna Boglar). Nie sposób pominąć interesujących badawczo i czytelniczo zestawień motywów, np. motywu kota w twórczości Pinina Carpiego i polskiego poety Józefa Ratajczaka. Lista twórców polskich i zagranicznych jest znacznie dłuższa, co świadczy o dobrej orientacji Autorki *Włoskiej literatury...* w literaturze, w starych i nowych trendach, o uporządkowanej wiedzy i umiejętności wykorzystywania jej do przeprowadzenia szczegółowych analiz utworów przy wykorzystaniu wielu metodologii, w tym z zakresu komparatystyki międzyartystycznej. Przeprowadzone analizy i interpretacje konstrukcji podmiotu/narratora, kompozycji, środków artystycznych służących zbudowaniu świata przedstawionego, eksperymentów z fabułą lub jej brakiem, nawiązań do innych tekstów kultury są ciekawe, wartościowo poznawczo, obfitują w trafne spostrzeżenia i przekonujące konkluzje, wsparte są właściwie dobranymi cytatami. Ukazują one specyfikę narracji poszczególnych twórców i zmiany jakie dokonały się w tym zakresie w literaturze dla niedorosłego czytelnika. Dotyczą one i nowych tematów, do niedawna pomijanych w książkach dla tego typu odbiorcy, jak np. starzenie się, śmierć, o których pisze np. Angela Nanetti, a których

podjęcie zmienia perspektywę postrzegania, sposób konstruowania opowieści. Temperament badawczy, rozległa erudycja i skłonność do intersemiotycznego postrzegania zjawisk literatury i sztuki sprawiają, że książkę czyta się z dużą przyjemnością. Śledzenie nowych, nierozpoznanych zjawisk literackich jakim, jest niewątpliwie współczesna włoska literatura dla dzieci, było interesującą przygodą intelektualną i dostarczyło wiele satysfakcji poznawczej, wskazało na interesujące pola przyszłych odkryć badawczych, czy dalszych dopowiedzeń i konkretyzacji. Książką tą Ożóg-Winiarska określiła własną przestrzeń badawczą, nową i jak na razie „własną”, ze względu na dość słabe zainteresowanie tą tematyką, wręcz jej nieobecność w badaniach polskich znawców literatury dla dzieci i młodzieży.

Nie ulega wątpliwości, że zbiór artykułów, które składają się na omawianą książkę, ma wartość poznawczą i dydaktyczną. Jest świadectwem rozległej wiedzy historycznoliterackiej Autorki i odwagi w podejmowaniu nowych wyzwań badawczych. Przynosi nowy materiał i przybliża literaturę włoską polskiemu czytelnikowi. Jej adresatem mogą być znawcy literatury dla dzieci, studenci, rodzice, nauczyciele, pedagodzy, tak jak sugeruje we wstępie autorka. Rodzicom i pedagogom ułatwia dobór wartościowej lektury dla dzieci i młodzieży.